

Oriental Journal of Philology**ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY**

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**THE PHENOMENON OF POLYSEMY IN THE DARIAN LANGUAGE****Khilolakhon Uktamova***PhD, Senior Lecturer**Tashkent State University of Oriental Studies**Tashkent, Uzbekistan***Khushnoza Ravshanova***Student**Tashkent State University of Oriental Studies**Tashkent, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: homonyms, semantic volume, metaphorical and metonymic migrations, colloquial and artistic styles.

Abstract: The article highlights the phenomenon of polysemy in Dari and Persian, and also shows the use of the same word in different meanings.

Received: 28.05.23**Accepted:** 30.05.23**Published:** 01.06.23**DARIY TILIDA POLISEMIYA HODISASI****Xilolaxon Uktamova***PhD, Katta o'qituvchi**Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti**Toshkent, O'zbekiston***Xushnoza Ravshanova***Talaba**Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti**Toshkent, O'zbekiston***MAQOLA HAQIDA**

Kalit so'zlar: omonim so'zlar, sematik hajm, metafora va metonimik ko'chishlar, so'zlashuv va badiiy uslublar.

Annotatsiya: Maqolada dariy va fors tillarida polisemiya hodisasi yoritilgan, bir so'zning turli xil ma'nolarda qo'llanilishi ko'rsatilgan.

ЯВЛЕНИЕ ПОЛИСЕМИИ В ДАРИЙСКОМ ЯЗЫКЕ**Хилолахон Уктамова***PhD, Старший Преподаватель**Ташкентский государственный университет востоковедения**Ташкент, Узбекистан*

*Хушнота Равианова**Студент**Ташкентский государственный университет востоковедения**Ташкент, Узбекистан***О СТАТЬЕ**

Ключевые слова: омонимы, семантический объем, метафорические и метонимические миграции, разговорный и художественный стили. **Аннотация:** В статье освещается явление полисемии в дари и персидском языках, а также показано употребление одного и того же слова в разных значениях.

KIRISH

Dariy tili Afgʻoniston Islom Respublikasining rasmiy tillaridan biri hisoblanadi. Dariy tilshunosligi XX asrning 60-yillarigacha fors tilshunosligi tarkibida rivojlandi. 1969-yildan boshlab dariy tili boʻyicha bir qator ilmiy nashrlar dariy tilshunosligi alohida mustaqil yoʻnalish ekanligini koʻrsatdi. Maqolada yoritila-digan polisemiya hodisasi fors tilida oʻrganilgan, ammo dariy tilida oʻz yechimini kutayotgan masalalardan biridir.

ASOSIY QISM

Polisemiya – yozilishi va gaplarda qoʻllanilishi bir xil, ammo tub maʼno saqlanib qolgan soʻzlardir.

Fors tilida polisemiya hodisasini oʻrganish boʻyicha koʻplab ilmiy ishlar olib borilgan. Masalan: L.S. Peysikovning “Лексикология современного персидского языка” nomli kitobida polisemiya haqida umumiy maʼlumotlar keltirilgan. A. Quronbekovning “Fors tili leksikologiyasi” nomli kitobida esa, asosan, polisemiya hodisasining sheʼriyatda qoʻllanilishi haqida maʼlumotlar berilgan. Bundan tashqari, polisemiya yuzasidan bir qancha maqolalar ham yozilgan boʻlib, M.A. Gʻa-niyev va F.Sherzodalarning maqolalari shular jumlasidandir.

A. Quronbekovning qayd etishicha, Hofiz gʻazaliyotida **يار** soʻzi ‘goʻzallik timsoli’, ‘hamdam’ ‘maʼshuqa’, ‘lazzat manbai’, ‘ilhom parisi’, ‘yaqin doʻst’, ‘oshiq’, ‘hamsuhbat’, va shuningdek ‘tanish kishi’, ‘farzand’, ‘dil’, ‘solih’, ‘ustoz’, ‘alloma’, ‘farzand’ va ‘haq taolo’ maʼnolarida qoʻllangan¹.

Dariy tilida polisemiya hodisasini sheʼriyatda va soʻzlashuv uslublarida uchratish mumkin.

Dariy tilida **آب** ‘suv’ soʻzi **آب دریا** kabi oʻz maʼnosida kelsa ‘daryo suvi’ deb, **آب چشم** kabi koʻchma maʼnoda ishlatilsa ‘koʻz yoshi’ tarzida tarjima qilinadi.

“آب” suv; namlik; suyuqlik; sharbat.

سر soʻzi ham dariy tilida koʻchma maʼnoda keng qoʻllanadi: **سر سرک** ‘koʻcha boshi’, **سر** **سر دکتور** ‘bosh shifokor’, **سر** **پنسال** ‘qalamning uchi’.

سر **زنده باشد کلاه بسیار است** – **Bosh** omon boʻlsa, doʻppi topiladi (oʻz maʼnosida)

صد سر گوسفند – ‘Yuz bosh qo‘y’ (sanoq son ma’nosida)

میخواهی از سر شروع کنی؟ – ‘Boshidan boshlashni xohlaysanmi?’ (boshlanish)

سر مویم را بردم – ‘Sochimning uchini qirqdim’ (biron-bir narsaning uchi)

دیروز من سر طبیب را در شقاخانه دیدم – ‘Bosh tabib’ (boshliq)

سر از امروز روزه داشتم – ‘Bugundan boshlab’ (Predlog)

دیروز من سرمیزی را شستم – ‘Kecha men dasturxonni yuvdim’ (qoplamoq, yopmoq; dasturxon)

ما در سران جمع شدم – ‘Biz ovqat ustida yig‘ildik’ (Ovqat ustida)

دو ساعت در سربای استادن مشکل بود – ‘Ikki soat oyoqda turish qiyin edi’ (Oyoqda turish)

چند افغانی سر میدی؟ – ‘Qancha afg‘oniy berasan?’ (Miqdor)

بد از نیم ساعت فلم سر شد – ‘Yarim soatdan keyin kino boshlandi’ (boshlanmoq)

او کارش را وقت سر کرد – ‘U ishini vaqtli boshladi’ (boshlamoq)

Shuningdek, bir so‘z dariy tilida ko‘plab polisematik ko‘rinishlarda ishlatiladi. Masalan, دست (chap tomon) – دست چپ – tomon (mening qo‘lim); 2) دست من – qo‘l; 1) so‘zining ma’nolari: 1) دست (chap tomon)

خوردن ‘yemoq’ fe’li ham har xil ma’nolarda qo‘llaniladi:

1) غذا را خوردن ‘ovqatni yemoq’;

2) آب را خوردن ‘suvni ichmoq’;

3) گوله خوردن ‘o‘q yemoq’².

A. Quronbekovning ta’kidlashicha, پرده پنجره – deraza pardasi; پرده عراق – Iroq ohangi orasida juda katta farq bor. Bularni bir so‘zning bir-biridan uzoq ma’no belgilari, deb bo‘lmaydi. Ko‘p hollarda polisematik va omonim so‘zlar adash-tiriladi.

Bir-biridan uzoq ma’no belgilari – omonimlardir. Lekin lug‘atlarda so‘zning bu ma’nosi omonim sifatida qaralmaydi. Ko‘p ma’noli so‘zlardagi ma’no yaqinligi bilan omonimlar o‘rtasidagi farqlarni ajratishning aniq ko‘rsatkichlari ishlab chiqil-magan. Bu mavzu dariy tili leksikologiyasida o‘z yechimini kutayotgan dolzarb muammolardan biridir².

O‘nlab so‘zlar metafora va metonomik ko‘chishlar natijasida o‘zining sematik hajmini shakllantirgan. Dariy tilidagi “دل” tushunchasi hayot, his-tuyg‘ular, fikrlar, intilishlar, jasorat va

boshqalarni ifodalash bilan bog‘liq. Bundan tashqari “دل” so‘zi yana “ruh” ma’nosida ham kelishi mumkin. Bunday sinonimik misollar ko‘pdir, masalan:

“چشم” ko‘z; teshik; lahza; on; umid; daraxt ko‘zi; ko‘rish.

“پاک” toza; tozalangan; barra; dog‘ tushmagan; chin, to‘g‘ri so‘z; aqli butun.

“پختن” pishirilgan; qaynatilgan; tayyor; pishgan; yetilgan; malakali; o‘ylab topilgan.

“کشیدن” tortmoq; tortish; chizish; jalb qilish; sug‘irib chiqarish; chidamoq.

پدرم سگرت کشید — ‘Otam sigaret chakdi’ (chekmoq)

من به کاغذ خطرا کشیدم — ‘Men daftaringa chizdim’ (chizmoq)

من او را از خانه کشیدم — ‘Men uni uydan haydadim’ (haydamoq)

من دوستمر سه ساعت انتظار کشیدم — ‘Men do‘stimni uch soat kutdim’ (kutmoq)

خواهرم بالا پوشش را کشید — ‘Opam paltosini yechdi’ (yechmoq)³

Xulosa o‘rnida shuni aytish kerakki, dariy tilida polisematik so‘zlarni ko‘p uchratish mumkin, avval ta’kidlanganidek she’riyatda va so‘zlashuvda kuzatiladi. Polisematik so‘zlar fe’l so‘z turkumida kelganda har xil ma’nolarda qo‘llaniladi. Buni ‘کشیدن’ fe’lidagi misollar orqali ham bilish mumkin. Polisemiya ot so‘z turkumida kelganda esa, o‘zining tub ma’nosi saqlanib qoladi. Ko‘p hollarda, polisematik so‘zlar omonim so‘zlar bilan adashtiriladi, ammo fors va dariy tillarida ularning aniq farqli belgilari hali o‘rganilmagan.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Quronbekov A. Fors tili leksikologiyasi. – T.: TDSHI, 2019.
2. Киселева Л.Н. Дари-русский словарь. – М., 1978.
3. Пейсиков Л.С. Лексикология современного персидского языка. – М., 1975.
4. Уктамова Х. Анализ именных групп слов в трудах по грамматике языка дари, созданных в XX веке. // Востоковедения 2, – С. 30-36.